

הרב שלמה יוסף זיון זצ"ל עורך האנציקלופדיה התלמודית

אוצר החכמה

הגאון החסיד רבי שלמה יוסף זיון זצ"ל, עורך האנציקלופדיה התלמודית, וממופלאי גאוני הדור, בקי בכל מכמניה של תורה, ובעל כושר ניתוח והבעה מאין כמוהו. והיה קרוב גם לגאוני התורה הנודעים בליטא.

1234567

1234567

1234567

עמד לימינו של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ זי"ע בכל מערכותיו הציבוריות. את הרבי פגש והכיר עוד ברוסיה, והרבה חילופי מכתבים בעניני הלכה ועסקנות ציבורית היו ביניהם, כידוע. למן היום הראשון שקיבל עליו רבינו את הנשיאות, ועד יומו האחרון ממשי, היה כפוף ובטל אליו כעבדא קמיה מאריה, ופעל בתחומים שונים כ"חיי"ל" נאמן למצביאו.

1234567

לא עשה שום דבר קטן כגדול, ללא נטילת רשות מן הרבי, חכה לקירוב ויחס בלתי שגרתי מצדו של רבינו. הרבי היה שולח לו כל ספר שהופיע על ידו, רבים מאלו שביקרו בארץ ישראל בשליחות הרבי, נצטוו לפקוד את ביתו של הגאון זצ"ל. היה נפעם מיחסו של הרבי אל האנציקלופדיה, המחכרת ע"י הרבי בהערות בשולי שיחות רבות.

1234567

באחת מן השבתות האחרונות לחייו, בדברים שהשמיע, כמנהגו מדי שבת בעת ה"קדושא רבא", הפליג בדברי הערצה, כשמתבטא: "אין רבי אלא אחד" וכן: "הרבי הוא גאון הדור שאין כמותו".

הגנב והגזולן שתרמו*

1234567

חקר כת"ר בהמבואר בגמ' דב"ק (דף ס"ז ע"א) הגנב והגזולן שתרמו תרומתן תרומה היאך הדין בהשיריים של התרומה אם קנה הגזולן גם השיריים או לא, והעלה כת"ר להלכה דהשיריים לא קנה דדוקא בחלק התרומה יש שינוי השם מעיקרא טבל והשתא תרומה, שתרומה הוא שם עצמי של הדבר, משא"כ טבל וחולין אין זה שם בעצם רק שלילת התרומה ולכן בהשיריים לא שייך לומר שמעיקרא טבל והשתא חולין ואין זה שינוי השם, ומתוך כך העלה עוד כת"ר דהשיריים לא נתקנו כלל ונשארו בטבלם שכיון שהגזולן לא קנה אותם ממילא לא יוכל להפריש על תבואה שאינו שלו, דדוקא בתורם משלו על של חבירו מיבעיא לן בנדרים (דף ל"ו ע"ב) משום שיש גם צד זכות דניחא

* מתוך מו"מ בהלכה עם הגאונים ה"ה יעקב קלמס רבה של מוסקבה והגאון הרב אבא דוד פייננולד חתנו של בעל צפנת פענח

לבעה"ב שאחר יפטור אותו בממונו ולא יצטרך בעצמו להפרש מממונו משא"כ כאן אין כאן כל זכות וממילא התרומה קנה הגזולן בשני השם והוה תרומה והשיריים לא קנה, ולא נתקנו כלל, ותו"ד כת"ר.

אמנם באמת חקירתו של כת"ר כמו שהיא במח"כ אין לה מקום כלל, וכשכ' וכש"כ שאין מקום כלל למה שהעלה בפשיטות חקירתו שהתרומה קנה והשיריים לא קנה ולא נתקנו, דזה ודאי שצדק מר שאם אך נאמר שהשיריים לא קנה אזי בודאי לא נתקנו כלל דאין כאן ניהותא דבעלים כלל ול"ש כאן כלל זכין לאדם שלא בפניו בגזולן, אבל מהאי טעמא גופא שוב בהכרח שגם השיריים קנה ונתקנו שכלל גדול הוא שאין תרומה אלא כשמתירה את השיריים, וראשית קרייה רחמנא שיהי' שיריה ניכרין, ואם נאמר שהשיריים לא נתקנו היאך תהי' תרומתן תרומה, ופשוט שאין להבדיל את התרומה מהשיריים, ואם זוהי תרומה בהכרח שהשיריים הם חולין מתוקנים (אם לא במקום שרק מדרבנן בעלמא החמירו לומר שתרומה ויחזור ויתרום, ואינו ענין לנדרן דידן שמצד הדין ששינוי קונה אמרי' שמדינא תרומתן תרומה). וד"ז פשוט וא"צ לפנים, ותמהני על כת"ר היאך העלה לדינא דבר זר כזה לחלק התרומה מהשיריים.

ב

אלא שיש ליתן מקום לחקירתו של כת"ר באופן אחר, והוא שאם נאמר כסברת כת"ר שעל השיריים ליכא שינוי השם הלא נוכל לומר שבאמת לא קנה לא השיריים ולא התרומה, דכיון דהשיריים לא קנה ממילא לא יוכל לתרום על תבואה שאינו שלו וגם תרומתו אינה תרומה, ומה שאמרו תרומתן תרומה מאן לימא לן דמיירי שתרם על התבואה הגזולה מיניה וביה, הלא יש לומר בפשיטות דמיירי שעשה את כל התבואה הגזולה תרומה על תבואה אחרת של הגזולן עצמו שיש לו, דבאופן זה השיריים מתוקנים שפיר שאין אנו צריכים על השיריים לשינוי השם כלל, שהרי הם מעיקרא של הגזולן עצמו, וכל מה שאנו דנים הוא רק על התרומה בלבד ובהתרומה הא יש שינוי השם וקנה, אבל כשהפרי' על שיריים גזולים שפיר י"ל שלא קנה כלל לא השיריים ולא התרומה.

ולכאורה היה נראה להוכיח כן דמה שאמרו הגנב כו' תרומתן תרומה מיירי שתרמו על פירות של עצמם ולא על של הגזולים מהרשב"א ז"ל שבחידושו ל"ב"ק שם הקשה למה הוצרך לומר דשינוי השם הוא הלא בהקדש יש שינוי רשות וכן במע"ש אליבא דרבי מאיר דממון גבוה הוא הוה שינוי רשות ותירץ דאגב תרומה נקט שני השם א"נ במעשר ראשון א"נ דלא רצה לאוקמי כו' מאיר עי"ש. ולכאורה קשה לי טובא על הרשב"א ז"ל דמאי קשיא לי' ממעשר הלא במע"ש א"א לומר הטעם דשינוי רשות, דש"ר הא ליכא אלא על המעשר דהוה ממון גבוה לר"מ אבל השיריים דהוה חולין הא ליכא בהן שום שינוי רשות כלל ולא קנה אותם הגזולן כלל וכיון שלא קנה את השיריים ממילא גם המעשר הא לא חל כלל דהא אין אדם תורם ומעשר את שאינו שלו, ולכן אמרו בגמ' הטעם של שני

השם דמעיקרא טבל והשתא חולין דלטעם זה נקנה הכל השיריים עם המעשר כאחד, ומוכח מזה דהרשב"א ז"ל סובר שגם כשאמרו דהוה שני השם אינו אלא על התרומה והמעשר ולא על השיריים ומאי דהוה תרומתן תרומה ומעשרותן מעשר מיירי שתרמו ועשרו על תבואה של עצמם, ולכן שפיר הקשה דבמע"ש הא י"ל הטעם דשינוי רשות לר"מ דהוה ממון גבוה.

ג

אך יש לדחות בפשיטות דאה"נ דכשאמרו הטעם של שינוי השם י"ל דמיירי בכל גווני בין שתרמו ועשרו על השיריים הגזולים ובין שתרמו ועשרו על פירות עצמם, ומ"מ הרשב"א ז"ל שפיר הקשה, דעכ"פ בברייתא הא סתמא שנינו תרומתן תרומה כו' ואיכא לאוקמי כשתרמו ועשרו על תבואה של עצמן בלבד ומשום שינוי רשות דלית פלוגתא בזה דביאוש ושינוי רשות לכ"ע קנה וכדדייק הרשב"א ז"ל בקושייתו דלכו"ע קנה עי"ש ומאי דוחקי' לאוקמי בשה"ש, אבל לבתר דכבר אוקמינן בשה"ש אה"נ דגם כשתרמו ועשרו על השיריים הגזולים ג"כ דינא הכי.

ובאמת נראה פשוט דאף כשתרמו על השיריים הגזולים ג"כ תרומתן תרומה והשיריים נעשו חולין ונתקנו, דעל שיריים ג"כ יש שה"ש דמעיקרא טבל והשתא חולין, וסברת כתר"ר דטבל אינו שם עצמי לא נהירא כלל, דזה שייך רק כשאנו באים לחקור על שורשו וטעמו של איסור הטבל מהו (ובזה הארכתי במק"א ואכ"מ), אבל הכא אנו עסוקים רק בהשם בלבד, דשינוי השם הוא רק הסרת השם הראשון מעליו וחילופו על שם אחר, וא"כ לא מיבעיא למש"כ הש"ך ז"ל בחור"מ (סי' שנ"ג ס"ק א') דלענין שינוי השם אנו הולכין אחר השם של לשון בני אדם ולא אחר לשון התורה עי"ש דודאי יש גם בשיריים שינוי השם גמור דמעיקרא טבל והשתא חולין, דמה לנו לחקור בשורש האיסור של טבל כיון דעכ"פ כך שמו אשר יקרא לו האדם, אלא אפי' למה שכתב שם בנתה"מ דבעינן שם של התורה ע"ש מ"מ בטבל זה שמו גם בעצם כמבואר להדיא בתוס' חולין (דף כ"ו ע"א) בד"ה מ"ט וברא"ש (סוף פרק גיה"נ סי' ל"ג) לענין בריה דבעינן שאם יחלק אין שמו עליו וס"ל דהיינו שם האיסור של התורה וכתוב דלא תאכל טבל כתיב ולא לא תאכל חטה של טבל ושם האיסור הוא טבל עי"ש ובחור"ד (סי' ק' ס"ק ד'), ופשוט דהוה שינוי השם מטבל לחולין ולא עוד אלא שנראה דמטבל לחולין יש יותר ויותר ריחוק מאשר מטבל לתרומה, ואם מטבל לתרומה הוה שינוי השם כש"כ וק"ו דמטבל לחולין הוה יותר שינוי השם, דהא טבל באמת כל איסורו הוא מצד שיש בו מעורב חלק התרומה וכדמבואר בתוס' קדושין (דף ל"ח רע"ב) דטבל איסורו אינו אלא מחמת התרומה והמעשר ולכן לא יוכל להיות חמור מינייהו עי"ש, וכן מבואר ג"כ בפ"י הרא"ש לנדרים (דף י"ב ע"א) שכ' דתרומה לא הוה דבר הנדור דמעיקרא נמי הוה אסור משום טבל ופ"ו לא אסר אלא התיר שהוציא השיריים מידי טבל עי"ש, ואם טבל היה איסור בפ"ע ותרומה בפ"ע מה בכך דמעיקרא נמי הוה אסור הלא אז ה' איסור אחר ואיסור זה של עתה דהיינו תרומה בא רק מכח פ"ו. אלא פשוט דכוונתו

דמעיקרא נמי האיסור היה מצד תרומה ופיו לא פעל איסור חדש בהתרומה רק פעל הפקעת האיסור מהשיריים, הרי מפורש שיותר פעל ע"י פיו שינוי בהשיריים מאשר בהתרומה, דשם התרומה הי' עליו גם בהטבל רק שלא היה מיוחד ומובדל בפ"ע אך מעורב בכל הטבל ופיו והפרשתו פעל שייחד והבדיל והגדיר מהות התרומה בפ"ע והשאר הופקע ויצא מהם מהות זה,

וכן מוכח בירושלמי שבת (פ"ב ה"ה) שבר קפרא הביא ראי' לר"ח דזר ששימש במקדש בשבת חייב שתים שאף שלכהן הופקע איסור שבת, לזר נשאר האיסור מטבל שעד שלא נתקן אסור לזה ולזה משנתקן אסור לזרים עי"ש הרי, דטבל ותרומה הוא גדר של איסור אחד, וכמו באיסור שבת שקודם שהוקדש לקרבן היה איסור זה עצמו לכל ואח"כ נשאר איסור זה לזר כך מדמה זה לטבל שקודם שניתקן היה אסור לכל ואח"כ נשאר איסור זה עצמו לזר, הרי דטבל ותרומה הם קרובים זל"ז יותר מטבל וחולין ואפ"ה אמרי' דהוה שינוי מטבל לתרומה וא"כ כש"כ מטבל לחולין דהוה יותר שינוי.

7

אלא שמתוך הדברים הרווחנו לישיב היטב קושיית מהרי"ק שיחי' (כנראה הכוונה להרה"ג ר' יעקב קלמס שי') על השאלת יעב"ץ והחת"ס דס"ל דתרומה שחזרה למקומה הדרא לטיבלא והקשה דא"כ אמאי הוה שנוי השם הא הוה שינוי החזר לבריאתו כשיחזור למקומו ויעשה שוב טבל, וכבר ראה כת"ר מה שכתבתי ישוב ע"ז, אבל מתוך מה שהעלתי לעיל שיש מקום לומר דמה שאמרו תרומתן תרומה מיירי שתרם על תבואה של עצמו ולא על השייריים הגזולים וכדביארתי נמי לעיל שזהו כוונת הרשב"א ז"ל בקושייתו משינוי רשות דמעשר א"כ יש ליישב בפשיטות ולומר דלהרעב"ץ ודעימיה אה"נ דמיירי באמת שתרמו על שיריים של עצמם וא"כ אינו חוזר לברייתו כלל, דבשלמא אם תרמו על שיריים הגזולים הוה שפיר חוזר לברייתו כמו שהיה מעיקרא קודם שתרמו שהיה אז בלא שינוי מכעין שגזל וכך הוא עתה אחר דהדרא לטיבלא כמעיקרא דהוה שוב כעין שגזל ויוכל לקיים שפיר והשיב את הגזילה אשר גזל כעין שגזל, אבל כשתרמו על שיריים של עצמם הרי כשיחזירו להשיריים ויתערב עם השיריים של הגזול (דאם לא יתערב הרי אין זה חוזר חזרה למקומה כלל, ואימת הדרא לטיבלי' כשנתערב וא"א להסירו בפ"ע) שוב אין זה חזרה לברייתו כמו שהיה מעיקרא קודם השינוי ואין כאן כעיל שגזל כלל ולא יוכל כלל לקיים והשיב כו', שאפי' אם בלא שינוי אחר כלל כל שנתערבה התבואה שגזל עם תבואתו של הגזולן באופן שא"א לבררו בפ"ע שוב אין כאן כעין שגזל וזה עצמו אין לך שינוי גדול מזה, וא"כ אינו חוזר לברייתו כדמעיקרא כלל.

ה

והנה בעיקר הקושיא על היעב"ץ והסכים לו החת"ס (חיו"ד סי' שי"ט) דתרומה וחלה שחזרה למקומה הדרא לטיבלא כדמעיקרא (אלא שהח"ס ס"ל דזהו רק מדרבנן והריעב"ץ סובר שמה"ת כך

הוא הדין) וקשה מגמ' דב"ק (דף ס"ז ע"א) הגב והגזולן שתרים והקדיש תרומתו תרומה כו' ואמרי' שם מפני דהוה שינוי השם מעיקרא טיבלא והשתא תרומה והשתא להריעב"ץ הא הוה שינוי החזור לברייתו דכשיחזירו למקומו יהדר לטיבלא כמעיקרא.

והנה בעיקר קושייתו על הריעב"ץ מצאתי שכבר קדמו בזה בתשו' עמודי אש להרי' איזנשטיין ז"ל (סי' י"ח אות א') עי"ש ודחה מכח זה את דברי הריעב"ץ עי"ש.

אמנם לענ"ד משום הא לא איריא דנראה דלפמש"כ בשו"ת שבסו"ס אבני מילואים (סי' י"ח) דאף דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא רק מדרבנן מ"מ בתרומה הוא מה"ת דהא יש איסור מה"ת לבלי להפסיד ולאבד תרומה מקרא דמשמרת תרומתי וכיון שמבטלו ונתהפך מתרומה לחולין הרי הוא מפסיד את קדושת התרומה ואסור מה"ת עי"ש א"כ כש"כ כשמחזיר תרומה למקומה לדעת הריעב"ץ דהדרא לטבלא דודאי אסור מה"ת לעשות כן שמפסיד בידים את קדושת התרומה וק"ו הוא מביטול תרומה בחולין דהתם עכ"פ גוף התרומה לא נפסד מאכילה ומה"ט פקפק על הא"מ באמת הרב המגיה שם עי"ש אבל כשמחזירו לטבלו הוא מפסידו לא רק מקדושת התרומה אלא גם מהיתר האכילה דטבל אסור באכילה ואי משום שיוכל שוב להפריש תרומה אין זה הצלה לקדושת תרומה זו שהפסיד דתרומה זו עכ"פ הא נפסדה והא למה זה דומה למי שטימא או איבד תרומה בידים ורוצה תחת זה לעשות תרומה אחרת ולהפריש מתבואתו לא אחד מחמישים רק יתר ע"ז לפי ערך התרומה שהפסיד דודאי לא יושיעו זה כלל לענין העבירה של תרומה שהפסיד דתשלומין שייך רק בהפסד ממון אבל לא בהפסד קדושה, וה"נ דכוותה, ולא דמי לשאלה שלא מצינו ע"ז עבירה דמשמרת תרומתי, דהתם הוא מתחרט מעיקרא ועוקר למפרע חלות התרומה ונמצא שמעולם לא היה תרומה כלל משא"כ כשמחזירו למקומו דהדרא לטבילא דפשוט שאין זה אלא מכאן ולהבא ולא שנעקר שם תרומה למפרע מיני'.

ומעתה י"ל דמה"ט אין זה שינוי החזור לברייתו דבתשו' מהרש"ם מבערוזאן ז"ל (ח"א סי' ל"ה) כתב דכשיש איסור לבטל השינוי שוב אין זה שינוי החזור לברייתו וכתב סמוכין לסברה זו ממשכ' הראב"ד רפ"ג דכלים לענין כלי עץ העשוי לנחת דאם אין באים במידה מק"ט ול"ד לשלחן ומנורה דהתם כיון דאסור לטלטלם הוה עשוי לנחת עי"ש הרי דהאיסור קובעו והכא נמי כיון שע"י האיסור א"א שיחזרו לברייתן נקבעו בהשינוי עי"ש וה"נ בנ"ד כיון שיש איסור להחזירו לטבלו הוה שינוי שאינו חוזר לברייתו.

ונלענ"ד להביא רא' לד"ז דשינוי החזור לברייתו רק שיש איסור להחזירו לברייתו הוה שינוי גמור מגמ' דע"ז (דף נ"ב ע"ב) גבי אבני מזבח ששיקצו אנשי יון שגנזום חשמונאים דפרכינן שם בגמ' ליתברינהו ותירצו אבנים שלמות אמר רחמנא ופרש"י ליתברינהו שיתבטלו עי"ש וקשה לי טובא מה מועיל ביטול הלא אפי' במצוה מיבעיא לן (בדף מ"ז ע"א) באשרה שביטלה אם כשרה ללולב וסלקא בתיקו וקיי"ל לחומרא וכש"כ לגבוה שהרי כל הספק שם בגמ' הוא אם יש דיתוי אצל מצוות עי"ש ולגבוה הא קיי"ל בכ"ד דיש דיתוי ובפרט הכא דנראה ונדרתה ובירושלמי (פ"א דבכורים)

דפוס

מפורש דאשרה שביטלה הכל מודים שאין מביא ממנה גזרין למערכה ע"ש וא"כ הא הביטול לא יועיל כלל לגבוה.

אשר ע"כ נ"ל לפרש דמאי דקאמרי' ליתברינהו הוא רק לבטל האיסור דע"ז להדיט ושוב כיון שהאיסור להדיט יופקע כשיעשו אח"כ מהאבנים את המזבח יהיה מותר ע"י שינוי דבנין המזבח כמש"כ רש"י בב"ק (דף כ' סוע"ב) דאבן שקבעה בבנין הוה שינוי ע"ש, ואם לא היו מבטלין מקודם הע"ז לא הי' מועיל שינוי כדכתב רש"י בע"ז (דף מ"ו ע"ב) בד"ה או אין שינוי כו' דכשנאסר גם להדיט אינו מועיל בו שינוי לגבוה ורק כשלהדיט מותר ואיסורו לגבוה בלבד מועיל בו שינוי ע"ש והכא הא אמרי' דאבני מזבח ששיקצו אנשי יון נאסרו גם להדיט וכדפרש"י התם קרא אשכחו ודרוש דמדאורייתא אסור אפי' להדיט ע"ש וא"כ לא יועיל בו שינוי ולכן אמרי' דליתברינהו שיתבטלו ויוסר האיסור דע"ז להדיט ושוב יהי' מועיל בו שינוי דבנין דהא מזבח האבנים הוה בנין ולא כלי כדמוכח בזבחים (דף כ"ז ע"ב) דאמרי' שם החילוק בין מזבח החיצון למזבח הזהב דהאי רצפה והאי כ"ש ופרש"י האי רצפה בבנין אבנים כו' ע"ש ובכתובות (דף ק"ו ע"ב) אמרי' דמזבח הזהב וכ"ש באין ממותר נסכים ומזבח העולה בא מבה"ב ופרש"י דמזבח הזהב כלי ומזבח העולה בנין ע"ש ועי' בזבחים (דף ס' ע"א) דנין כלי מכלי ואין דנין כלי מבנין ע"ש.

והיה לפ"ז ראייה מכאן למה שפסק הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מה' איסורי מזבח ופ"א מהל' ציצית) בבעיא דרמב"ח בגמ' דע"ז (דמ"ו ע"ב) לקולא דיש שינוי בנעבד וכ"פ בשו"ע או"ח (סי' י"א) אשר לכאורה אינו מובן דהא בגמ' לא נפשטה הבעיא וע' בבאור הגר"א (סי' י"א ס"ק כ"ה) משכ' בזה, ולדברינו מוכח כן מסוגיא דדנ"ב דאמרי' ולתברינהו שהכוונה ששוב יותר לגבוה ע"י שינוי דבנין. אמנם הנה ד' התוס' בב"ק (ד"כ ע"ב) היא דשינוי דבנין הוה שינוי החזר לברייתו ואינו שינוי ע"ש וא"כ הדק"ל על מאי דאמרי' וליתברינהו כו' אך הוא הדבר אשר אמרנו מראש דמכאן יהי' ראייה למשכ' המהרש"ם ז"ל דאם ע"י איסור א"א להחזירו לברייתו הוה שינוי גמור, וה"נ דאיירינן כאן בבנין של מזבח שיש איסור דלא תעשון כו' לנתחן אפי' אבן אחת מהמזבח א"כ הוה בנין דמזבח שינוי גמור שאינו חזר לברייתו.

ולפ"ז הדרינן לקמייתא שאין סתירה מגמ' דב"ק דס"ז לדעת הריעב"ץ בתרומה שחזרה למקומה דהדרא לטיבלא דכיון דעכ"פ אסור מה"ת לעשות כן וכדכתבנו לעיל א"כ אין זה שינוי החזר לברייתו.

ו

והנה על עיקר תירוצי דכשיש איסור להחזירו לברייתו אין זה שינוי החזר לברייתו כתב כת"ר שזה תלוי בפלוגתא דאביי ורבא בגיטין (דף פ"ד ע"א) גבי ע"מ שתאכל בשר חזיר ולרבא דקי"ל כוותי' אין זה תנאי שאי אפשר לקיימו כיון דמצד המציאות אפשר לקיימו, וכן בענין כל מילתא דלא מצי

עבד לא מצי משוי שליח ס"ל להמחנ"א בהל' שלוחין דאם רק מצד האיסור ל"מ עבד משוי שליח, וכן בענין כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו יש דיעות דאם א"ר רק מצד איסור לית לן בה - הנה אם רוצה כת"ר בדימונות כאלה הבה ואוסיף לו עליהם כהנה וכהנה, כמו לענין ראוי ליבום בתוס' יבמות (דף ב' ע"א ד"ה אחות) ביבמתו נדה עי"ש, וכן לענין בת קימה בגמ' דיבמות (דף כ' ע"ב) מסתברא חייבי לאוין כו' וברש"י שם בד"ה תפסי עי"ש, וכן לענין מיגו בתוס' קדושין (דף ס"ד ע"ב בד"ה הכי) כשמנוע מחמת איסור דגט ישן עי"ש, וכן לענין מוכן בטבל שיש איסור לתקנו בגמ' דשבת (דף מ"ג ע"ב) עי"ש, וכן לענין ראוי ליעוד בגמ' דקדושין (דף מ"ה ע"א) באלמנה לכה"ג כו' עי"ש, וכן לענין בידו כשמנוע מחמת איסור אם נקרא בידו בגמ' דקדושין (דף ס"ד ע"א) בידו להשיאה לממזר עי"ש ושם (דף ס"א ע"ב) בידו לשחררה עי"ש ובתוס' סוכה (דף ל"ב ע"א) דנהי דאזור למעט מ"מ בידו למעט עי"ש ובתוס' זבחים (דף ל"ד ע"ב) לענין זה עצמו עי"ש וברש"י פסחים (דף ל"ח בד"ה או דלמא חר) שבידו לגרום טומאה עי"ש, וכן לענין מחוסר זמן בתוס' פסחים (דף ה' ע"א בד"ה לא תשחט) עי"ש, וכן לענין ראוי במקום בתוס' פסחים (דף י"א ע"ב בד"ה קוצרין) עי"ש, וכן לענין בר דמים ברש"י חולין (דף ד' ע"ב בד"ה מפני) עי"ש ובתוס' שם, וכהנה יש ויש עוד רבות, וכשנעיין נראה בכ"ז כמה סתירות ובמק"א הארכת בזה ואכ"מ, ועכ"פ הלא יראה שלא בחדא מחתא מחתיניהו לכל הני כלל, וצריך לדון בכל דבר לפי ענינו מצד עצמו, ובנדרן דידן אנו דנים אם האיסור עושה את השינוי לקבוע שלא יתבטל וע"ז הביא המהרש"ם ז"ל ב' דוגמאות שהאיסור קובע ואני הבאתי רא' על שינוי החזור לברייתו גופא, ותו לא מידי.

ז

ומש"כ כת"ר על מה שכתבתי דלהאב"מ דאסור מהת' לבטל לכתחילה תרומה מפני שמפסיד קדושתה ואסור ממשמרת תרומתי דה"נ אסור לפ"ז להחזיר תרומה למקומה שתהדר לטיבלי' להסוברי' כהריעב"ץ דהדרא לטיבלי', וכ' כת"ר דשאני ביטול ברוב שע"י הביטול נעשה כמי שאינו במציאות בעולם כלל והו"ל מבער ומאבד את גוף מציאות התרומה מן העולם וכמי שאינה כלל משא"כ כשמחזירו לטבלי' שרק השם תרומה בטל מיני' אבל במציאות בעולם הא ישנו. הנה באמת גם בביטול ברוב ענין הביטול הוא רק ביטול שם האיסור (או הקדושה בתרומה) בלבד ולא כמש"כ כת"ר שנחשב כאינו במציאות בעולם כלל, והראיה שהרי דעת רש"י בזבחים (דף ע"ח ע"א בד"ה א"א) שמיעוט הבטל ברוב מצטרף להרוב להשלים לכשיעור בדבר הצריך שיעור עי"ש ובשיטה מקובצת שבשס"ח שם, וכן ג"כ דעת התוס' בב"מ (דף נ' ע"ב בד"ה קפץ) עי"ש, וכן משמע בגמ' דנדה (דף כ"ז ע"א) א"א שלא ירבו בו פרידות רקב כו' עי"ש, הרי דחשבינן להמתבטל שישנו במציאות עד שמצטרף להשלים לכשיעור הנצרך, שאם נחשבו לאינו בעולם היאך ישלים להשיעור, אלא שרק שמו נשתנה מאיסור להיתר וכה"ג אבל מהות המציאות לא נאבד, ואפילו לדעת התוס'.

בזבחים (דע"ח ע"א) שם שאין המתבטל משלים לכשיעור עי"ש וכן משמע ג"כ מגמ' דקדושין (דמ"ו ע"ב) עי"ש ומתוס' פסחים (דף ל"ז ע"ב בד"ה ות"ק) עי"ש כבר ביארו האחרונים הטעם לשיטה זו דס"ל שענין הביטול פועל רק הסרת והעברת השם הקודם שהי' על המתבטל אבל לא יוכל עי"ז לקנות שם חדש ולהשיג מעלת המבטל, ואכמ"ל בזה, אבל לכו"ע-גוף מציאות הדבר לא נחשב כאינו בעולם כלל רק תוארו ואיכותו דהיינו האיסור או הקדושה וכה"ג בלבד הוא שנתבטל, ומשכ' באבני מילואים שאסור בידים לבטלו הוא מפני שמבטל את קדושת התרומה שבו וכמש"ש להדיא שנעשה מתרומה חולין עי"ש והג' כשמחזירו לטבלו ונעשה מתרומה טבל הא הדין והוא הטעם, ושאלה ענין אחר הוא שכששואל ומתחרט מעיקרא הרי הוא איגלאי מילתא למפרע שמעולם לא הי' עליו שם תרומה כלל שחכם עוקר הנדר מעיקרו, משא"כ כשהדרא לטבלי' מכאן ולהבא.

ח

ומשכ' עוד כת"ר לחלוק בין ביטול בחולין לכשמחזירו לטבלו דחולין מותר לטמאות וגורם עי" הביטול שיתטמא משא"כ טבל אסור לטמאות אתפלא עליו, וכי האב"מ הוא משנה או הלל"מ שנלך לחפש טעמים מעצמנו על הדין שחידש, ואם לא נרצה בכלל לקבל את דינו בודאי שהרשות בידינו ואין אחריותו עלינו, וכבר מצאנו באמת כמה חולקים על האב"מ, אלא שאני כתבתי לישב הקושיא על היעב"ץ והחת"ס ע"פ האב"מ, והא"מ שפתיו ברור מללו בטעם האיסור שהוא מפני שמפסיד את מהות התרומה עי" שבביטולו נהפך לחולין ואזיל שם תרומה מיניה, ולפ"ז גם כשמחזירו לטבלו כן הוא, וממנ"פ אם כת"ר רוצה לומר חילוק אחר שלא כהא"מ בכדי לדחות ישובי הלא עדיפא מיני' יוכל לומר שיש חולקים לגמרי על האבני מילואים כמו שהראיתי לו בעצמי בהיותו במחני, ואם לדעת האבני מילואים עסקינן אין האבני מילואים זקוק להמצאת טעמים חדשים שכבר ביאר בעצמו הטעם מפני הפסד וביטול מהות התרומה עי" התהפכותו למהות חולין ולא מחמת איזו טומאה שרוצה מר להמציאו מדיליה.

ט

והנה על מש"כ דמהרשב"א שהקשה במע"ש לר' מאיר דממון גבוה לא בעינן לשינוי השם דהוי שינוי רשות והוכחתי דהרשב"א למד דמיירי באופן שעשה את כל הגזילה תרומה על תבואתו. וכתב ע"ז כ"ג שאין זה מוכח כלל וכלל דהא הכא איירינן לאחר יאוש וכמבואר בתוספתא בזמן שהבעלים מרדפין אחריהן אין הקדישן הקדש וכיון דאיירי לאחר יאוש אין כאן בעלים המעכבין בדבר שיאוש הוא שהבעלים מסלק את עצמו מהדבר וא"כ אין כאן עיכובא דבעלים כלל. והנה בעל פה אמרתי לכ"ג דלא סגי מה שאין קפידא מהבעלים וצריך דוקא שיהי' שלו או שליח ממי שהוא שי"ל דהא גם בהפקר שאין בעלים כלל אינו יכול לתרום וכמוכח מגמ' דב"ק (דף קט"ו

ע"ב) הרי שהי' טוען כדי יין כו' וראה שמשתכרות לא יאמר הרי זה תרומה ומעשר כו' ופרש"י דכיון דלאיבוד אולי לית ב' זכייה והפקירא הוא עי"ש [ובתשו' עונג יו"ט (סי' ק"ט) הוכיח מירושלמי דאין תרומה חל על הפקר ע"ש ותמהני למה לא הביא תלמוד ערוך בב"ק הנ"ל, וכן בתשו' דבר אברהם (ח"א במסגרת זהב שבסופו) חקר אם תרומה חל על הפקר והביא ג"כ הירושלמי ולא הביא הך דגמ' דב"ק הנ"ל, וכן מה שחקר בדבר אברהם שם אם יוכל להקדיש של הפקר ותמהני שלא הביא מרש"י ע"ז (דף נ"ב ע"ב) בד"ה דכתיב כו' וכיון דנפק לחולין ניקניהו בהפקירא והו"ל דידהו וכשנשתמש בהן לעכו"ם נאסרו עכ"ל, הרי דבשל הפקר לא יוכלו לאסור, ובאמת מפורש כן גם במשנה במס' כלאים (פ"ז מ"ד) מעשה בא' שזרע כרמו בשביעי' ואר"ע אין אדם אוסר דבר שאינו שלו עי"ש הרי דגם בשל הפקר אין אנו אומרים שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו] וגם ממקומו הוא מוכרע דלא סגי ביאוש דהא מצרכין לזה יאוש ושה"ש.

והשיב כ"ג דכ"ז הוא דוקא על חלק התרומה אבל על חלק השיריים לא בעינן כלל בעלים רק שלא יהי' עיכוב וקפידא מצד הבעלים, וגם על של הפקר יוכל לתרום אם התרומה היא מתבואה שלו ורק השיריים בלבד הם של הפקר, אמנם מסברא בעלמא אמר לי זאת כ"ג מבלי ראיה.

אכן יעיין מר בתשו' עונג יו"ט (סי' ק"ט) שהאריך להוכיח להיפוך דגם בחלק השיריים בעינן דוקא בעלים או שלוחם ולא סגי מה שאין הבעלים מעכבים והוכיח דהכי ס"ל להתה"ד ולהתוס' בקדושין (דף נ"ט) כמה שכתבו בענין לקח בהמה טמאה יאכל כנגדן עי"ש, והעויו"ט עצמו הוכיח בדעתו ג"כ כך, וכתב דנ"מ אם תרם משלו על של הפקר דלפ"ז כשם שאם תרם מהפקר על שלו לא מהני וכדמבואר בירושלמי [ולעיל כתבתי שכן מוכח גם בש"ס דילן בב"ק] ה"נ אם תרם משלו על של הפקר ל"מ עי"ש.

אלא דאנן הכא דאיירינן אליבי' דהרשב"א ז"ל יש מקום לומר כדברי כ"ג, דבעונג יו"ט שם ביאר דהרשב"א בנדריים חולק ע"ז וסובר דבחלק השיריים לא בעינן כלל שיהי' בעלים או שלוחם וסגי רק שלא ימחו ולא יעכבו הבעלים וכתב דלהרשב"א אם תרם משלו על של הפקר שפיר מהני עי"ש, ולפ"ז שפיר הקשה הרשב"א בב"ק למה לא נימא במע"ש טעם דש"ר דאף דבחלק השיריים ליכא ש"ר ולא קנה הגזולן אבל להרשב"א לשיטתו לא בעינן קנין כלל בהשיריים רק שלא יעכבו הבעלים וכיון דמיירי לאחר יאוש ממילא סילקו את עצמם ואינם מקפידים וכדברי כ"ג.

,

אבל באמת לענ"ד ברור דגם הרשב"א ז"ל סובר דבעי' בעלים או שלוחם גם בהשיריים ושלא כדברי העונג יו"ט וכדאבאר.

ומריש אמינא מה שלענ"ד מבואר דעת התוס' והר"ן והרא"ש בנדריים (דף ל"ו ע"ב) דס"ל בהדיא שגם בהשיריים בעינן בעלים או שלוחם דוקא, שהתוס' שם בבעיא בתורם משלו על של חבירו כ'

ז"ל מי אמרי' כיון דזכות הוא לא צריך דעת דזכין לאדם שלא בפניו וזכייה מטעם שליחות שפיר הוה שליחותא והא דאמרי' בכל דוכתא דזכייה מטעם שליחות מהכא תניא לי עכ"ל, הרי מפורש דדוקא בגרר שליחות מהבעלים מהני ולא ניתותא בעלמא שלא יקפיד, וכן כתב הר"ן שם בד"ה איבעיא כו' דזכין לאדם שלב"פ ומסתמא הו"ל כשלוחיה עכ"ל, וכ"כ הרא"ש בפירושו שם בד"ה כיון כו' דאנן סהדי דניחא לי' והוה כאילו עשאו שליח עכ"ל, הרי שפה אחת לכולם דמגרר שליחות מהבעלים הוא, אלא שבתוס' מפורש דבר זה ביותר שכתבו דהא דאמרי' בכל מקום דזכייה מטעם שליחות מהכא תני' לי'.

וכיון שכן שוב בע"כ צ"ל פי' אחר בדברי הרשב"א בנדירים ושלא כפי' העיו"ט בדבריו, דהנה הוכחת העיו"ט מהרשב"א הוא, דהרשב"א שם הקשה היאך אמרי' כאן דאם זכות הוא א"צ דעתו והלא בב"מ אמרי' מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם ולא מהני ניתותא וגם בחולין אמרי' האומר לחבירו צא ותרום והלך ומצא תרום למ"ד אין חזקה שליח עושה שליחותו אינו תרום דדילמא אינש אחרינא תרם ואע"ג דמ"מ הא ניחא לי' ותי' הרשב"א דלא בעי' שלוחו לדעתו אלא בתורם משל בעל הכרי על של בעל הכרי אבל בתורם משלו על של בעל הכרי לא בעי' שליחותו ממש כו' עי"ש, והבין העיו"ט בהסבר חילוקו של הרשב"א ז"ל דבחלק התרומה לא נתנה התורה רשות להטיל שם תרומה רק להבעלים או שלוחם משא"כ בכרי אין צריך כלל בעלים ואיש אחר ג"כ יכול לתקן רק שלא יהי' בעל כרחם דבעלים ולהכי כשניחא להו לבעלים א"צ כלל שיהי' שלוחם.

אבל תמהני היאך אפשר לומר שזהו הסבר החילוק של הרשב"א ז"ל, שהרי הא קמן שהתוס' שם הקשו ג"כ קו' הרשב"א ז"ל ותירצו ג"כ כהרשב"א שיש חילוק בין תורם משל בעל הכרי לתורם משלו שא"צ דעת עי"ש בתוס' בד"ה אלא לאו כו', והלא התוס' ס"ל בהדיא דבעינן בעלים או שלוחם גם על השיריים וכהבאתי לעיל לשון התוס' דמאי דאמרי' בכל מקום זכייה מטעם שליחות מהכא תני' לי', והיאך אפוא יסתרו א"ע מדיבור אחד למשנהו באותו דף ובאותו עמוד, ובע"כ צ"ל שכוונה אחרת נתכוונו בהחילוק שבין תורם מבעל הכרי על בעל הכי' לתורם משלו, וא"כ גם כוונת הרשב"א ז"ל כן הוא שדברים אחרים להם.

ולא עוד אלא שמצאתי להרשב"א ז"ל עצמו בחידושיו לקדושין (דמ"ב ע"א) שהביא דעת הסוברים דזכייה מטעם שליחות הוא וראיותיהם ובתוכם הביא גם ראיה זו ז"ל ועוד דאמרי' בפרק אין בין המודר התורם משלו עש"ח כו' או דילמא א"צ דעת בעלים דזכות הוא לו וזכין לאדם שלב"פ ובתרומה שליחות כתיבא בה ואי לאו דחשיב כשלוחו לא הי' יכול לתרום אע"ג דזכות הוא לו עכ"ל, הרי כתב מפורש דאע"ג דזכות הוא לו מ"מ אי לאו דהוה כשלוחו לא הי' יכול לתרום, ולא מצינו שהשיב הרשב"א ע"ז לומר דבשיריים א"צ כלל לא בעלים ולא שליחות.

ומהרי"ט אלגאזי ז"ל בחי' להל' בכורות (פ"א אות ז) הביא לשון הרשב"א בחי' פ"ק דקדושין בבעיא דנדירים ככהני אי שלוחי דרחמנא נינהו או שלוחא דידן. הוה שלא פשטו בגמ' דקדושין דאר"ה שד"ר נינהו וכ' דלא חששו לפשוט אלא מברייתא או משנה וכיו"ב באותו פרק דאיבעי' לן

התורם משלו עש"ח וכו' ולא פשטוה מדאר"ה בבכורות הפודה פט"ח של חברו כו', וכתב ע"ז המהרי"ט אלגזי וז"ל וע"כ צ"ל דס"ל דדין פט"ח כדין תרומה דבפדיון נמי המצוה תלויה בבעלים והפודה צריך שיפדה בשליחות כדין תרומה עכ"ל, הרי מפורש בדעת הרשב"א ז"ל דבעי' בעלים או שלוחם בהשירים [ואם אמנם מעצם ל' הרשב"א ז"ל בזה אין למידק כ"כ, שכן י"ל להיפוך דבין בפט"ח ובין בתרומה ס"ל דא"צ בעלים ואכ"מ, אבל מ"מ המהריט"א ז"ל כתב מפורש בדעתו ז"ל דבעי' בעלים בין בפט"ח ובין בתרומה].

יא

וע"כ נראה לפרש חילוק הרשב"א [וכן התוס' שכ' ג"כ הכי] בין תורם מבעל הכרי לתורם משלו שלא כהעיו"ט דבזה צריך בעלים ובזה א"צ בעלים, אלא דזה ודאי דשניהם בעי' בעלים דוקא והחילוק הוא דבתורם מבעל הכרי לא נעשה שלוחו מצד זכייה משא"כ בתורם משלו נעשה שלוחו מטעם זכייה, והסבר הדברים הוא ע"פ משכ' במרכבת המשנה (הל' גירושין פ"ו) דלא מצינו אלא זכין לאדם שלא בפניו אבל לא זכין מאדם להוציא מרשותו עי"ש באורך, ולפ"ז שפיר יש חילוק בין חלק התרומה להשירים, דהתרומה שהוציא מרשות הבעלים לא יוכל לזכות מאדם שלב"פ ולכן בעינן שיעשהו בפירוש לשלוחו זכות ל"מ משא"כ בתורם משלו עש"ח שאינו מוציא שום דבר מרשותו הוה זכות גמור ונעשה שלוחו גם ע"י הזכייה, וכעין זה ראיתי שהבין בדעת הרשב"א ז"ל בחילוקו בין תורם משל בעה"ב לתורם משלו הקצוה"ח (בסי' רמ"ג ס"ק ח') וכתב בבאור ד' הרשב"א ז"ל דלא אמרי' זכין לאדם שלב"פ אלא היכא דזוכה המקבל באיזה דבר כמו במזכה חפץ לפלוני או מזכה גט לאשתו דזוכה האשה בגט או במפריש משלו אבל מפריש משל בעה"ב אין זה זכותו אלא ניחותא איכא ושליחותא לאו בתורת ניחותא הוא עי"ש, אבל עכ"פ בתורם משלו על ש"ח עיקר מה שמועיל הוא מפני דמצד הזכייה נעשה כשלוחו דבעלים והחסרון בתורם משל בעל הכרי הוא דאין כאן זכות אי מטעמא דידו ע"פ דעת המרכה"ם דזכין מאדם לא אמרינן ואי מטעמא דהקצוה"ח שכל שאינו מזכהו באיזה חפץ ודבר לא אמרי' זכין לאדם שלב"פ.

ולפ"ז שוב בע"כ צ"ל דלפי מה שסבר הרשב"א בב"ק לאוקמי הך דמעשרותן מעשר מטעם יאוש ושינוי רשות דהוה מפרש דמיירי שתרמו ועישרו על שירים של עצמם ולא על שירים הגזולים, דבשירים הא ליכא ש"ר ולא יוכל לעשר עליהם ואף דלבתר יאוש אין הבעלים מקפידים וכדברי כ"ג מ"מ לא סגי בהכי ובעינן שיהי' שלו דוקא או שליח ממי שהם שלו.

ומתוך הדברים נמצא נ"מ רבתי לדינא בתורם משלו על של הפקר דלדעת כ"ג מהני ולדעת העונג יו"ט יש בזה מחלוקת הפוסקים ולהרשב"א ז"ל אליבי' מהני, ולדידי אין כאן מחלוקת כלל וכל אנפי שוין וגם הרשב"א ז"ל מודה דלא מהני וכן יהי' נ"מ לדינא אם תרם משלו על של העכו"ם וכגון שמכר לעכו"ם לאחר מירוח שכבר נתחייב בתרומה אצל הישראל, אמנם בזה"ז אם לש עיסה ומכר

אח"ח 1234567

אח"כ הלחם לעכו"ם והפריש אח"כ חלה משלו על של העכו"ם אם הוה תרומה וחלה לענין שיהא מותר לישראל לאכול אח"כ משל העכו"ם בלא הפרשה אחרת, שלכ"ג וכן להעיו"ט אליבא דהרשב"א מהני שפיר דאף דאין שליחות לעכו"ם מ"מ א"צ דין שליחות כלל רק שלא יקפידו הבעלים והעכו"ם הא אינו מקפיד דהא ליכא למימר גבי' נחא לי' למיעבד מצוה כדאמרי' בגדרים בצד הבעיא דלא מהני, אבל לדידי פשיטא דלא מהני דכל הטעם דמהני הוא משום דע"י הזכייה נעשה כשלוcho ובעכו"ם דלית' בשליחות ליכא למימר הכי.

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

אור עולם - א קובץ עמוד מס: 355 הודפס ע"י אוצר החכמה